

Karel Hvíždala

Počkejte s mým pohřbem

velké rondo
o psaní,
lásce a válce

mladá fronta

Počkejte s mým pohřbem

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

mladá fronta

Karel Hvíždala
Počkejte s mým pohřbem – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.


ALBATROS MEDIA

Karel Hviždala

Počkejte s mým pohřbem
Velké rondo o psaní, lásce a válce
z roku 2023



Karel Hvíždala

Počkejte s mým pohřbem

**Velké rondo o psaní,
lásce a válce
z roku 2023**

mladá fronta



Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa. Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Motto:

To, co by v rakvi součkem bylo, jak lůna tvrdne nad městem... Jen paprskům a větru zbylo ležatým písmem psáti v zem.

Vladimír Holan, *Sen*

Ujasnit si svou vinu znamená zároveň ujasnit si svůj nový život a jeho možnosti.

Karl Jaspers, *Otázka viny*

Být tím, čím opravdu jsme, a stát se takovými, jakými jsme schopni být, je skutečné naplnění života.

Robert Louis Stevenson, *Podivný příběh doktora Jekylla a pana Hyda*

Preludium

Na prašné cestě kousek od Sázavy nás s babičkou přepadl déšť, který se převalil přes krajinu jako kolemjedoucí vlak: viděli jsme jeho začátek i konec. Více než mokrým tričkem jsem byl zaujat podrážkami svých sandálů: hlasitě čvachtaly v mazlavém a blyštivém blátě s duhovými skvrnami. Zpozorněl jsem, jako kdyby na mě to bláto mluvilo. Byl jsem ale nervózní z toho, že mu nerozumím. Babička to zpozorovala a pravila hrudním témbrem: „Bláto nemá ústa.“

„Ale mluví, dyť to slyšíš! Jenom mu nerozumím,“ odpověděl jsem radostně. Uhodla, na co myslím.

„Tak se snaž!“ Nakázala mi s úsměvem: „Ústa vody i hlíny jsou slova.“

„Babi, když ústa půdy a věcí jsou slova, tak to je můj úkol.“

„To, o čem mluvíš, je práce pro toho, kdo se umí pohybovat na střeše vět. Kdo umí pojmenovat i tváře stromů a dveří.“

„To bych chtěl umět,“ vyhrkl jsem, až mě to zarazilo.

„Tak nezapomeň, že i to, co vidíš, tedy povrch, je děj, do něhož se zapisuješ,“ dodala důrazně babička. Cenu těch slov jsem pochopil až mnohem později.

Rozhodně po více než pětasedmdesáti letech nemohu ručit za to, že celá debata proběhla tak, jak jsem ji teď zapsal, ale určitě šlo o důležitý okamžik. Naučila mě naslouchat všemu, co bylo řečeno i beze slov nebo jen naznačeno. Byl to můj první dotyk s dimenzí světa, o které jsem dosud neměl tušení. Učil jsem se přimlouvav za přesná slova. Tehdy došlo k netušenému spojení řeči, věcí a lidí ve všech možných variantách. Nejen v dětství, ale v celém mém životě, protože ta věta: *Bláto nemá ústa* a sdělení, že *dveře mají tvář*, které tenkrát určitě pronesla, mě naučily, či alespoň ve mně podnítily absolutní způsob vnímání skutečnosti: narostlo mi vnitřní ucho. Uvedla do pohybu něco, co ve mně vypnulo rezignaci

na vlastní duševní pnutí, které by bylo poškozeno úsudkem, pobouřením či nářkem. Babiččina ústa ve mně otevřela vrátka někam, o čem jsem netušil, že ve mně je. Rozdvojil jsem se. Brouzдал jsem najednou sice v sobě, ale jako v jiné bytosti. Měl jsem dojem, že jsem jako velryba, která spolkla jinou rybu a teď ji mám v sobě a ona si ve mně žije svůj jiný, ale přesto můj vlastní život. Byl jsem překvapen, co všechno ve mně je, jaká jsem zásobárna obrazů, situací, pocitů a slov, které jsem nedokázal polapit dlouho ani okem, uchem či písmeny. Jako kdyby byl ve mně konec nějakého jiného světa. Byl jsem na něj zvědavý a brzy i závislý, ale nevěděl jsem si s ním rady. Zároveň jsem se ho ale už neuměl zbavit. Nedokázal jsem si uvědomit souvislosti skutečností, které ve mně bublaly, či spíše vřely, s čímkoliv jiným, co se mi občas vynořovalo v mysli. Přesto mě ale stále něco ve mně nutilo si tyto situace pojmenovávat otužilými slovy a některé věty, které mě napadly, si neustále opakovat. Po čase jsem přišel na to, že nejsnazší způsob, jak se tohoto pronásledování slovy zbavit, je věty zapsat na papír. Trvalo mi to dlouho, několik let.

Když jsem ale někomu kousek ze svého sešitu, kam jsem si nápady nasbíral na střeše vět zapsal, přečetl, lidé se mi smáli: doma i ve škole. Na čas jsem s tím přestal. Dobrodružství z pronásledování slov mě ale uhranulo natolik, že jsem se k psaní vrátil a zůstal u něho dodnes. Může za to pan Ringes, který pásal kozy.

Tato kniha je jen jedna z dalších verzí mě samotného. Pokus seřadit písmena tak, aby se přiblížila prostorům, kam slova ani nový zlovolný režim nedosáhnou. To mi dodnes v hlavě připomínají mé zablácené sandály: byly to poslední boty, které mi ušil náš rodinný švec na míru.

Věřím, že dobrá věta je posmrtná maska autora. V tomto textu pracuji podobně jako Josef Suk, Ludwig van Beethoven či Karel Kovařovic v některých kvartetech jen s dvěma motivy, které zpracovávám v mnoha variacích. Dalo by se asi taky říci, že jde o velké rondo, v němž se dvě témata, do nichž vkládám občas kontrastní pasáže, opakují mnohokrát.

Počkejte s mým pohřbem je věta, kterou na mě vystřelil můj mozek, když při křtu knihy Chvění je naděje Petr Pithart,

můj stejně starý soupeř, prohlásil: „Hvíždala má splněno, může umřít.“ Ale taky by se tato kniha mohla jmenovat přepis vět z mé hlavy v jednom roce z poslední krajiny mého života: bude mi 83 let. Celý text je pro mě rekapitulací zrodu vůle ke psaní a pokusem o artikulaci dvou závěrečných fází protisměrných pohybů ve starém muži. Jde o kontrolu vlastní zkušenosti: veřejného pozadí a soukromého pohybu lásky.

Stáří je blbec, kterého se učím psaním mít rád, abych přesně pojmenoval to, o co přicházím, a i to, co získávám. Povedené stáří je síto, které mi nabízí možnost uchovat pouze slova, která stojí za to vstřebat. V digitální době, která je přehlčena nárůstem skutečností, je to problém, který ale zase podněcuje moji zvědavost. A možná o tu zvědavost jde především. Komu se to povede, tomu život sluší až do konce. Opakem života není smrt, ale lhostejnost. Komu se tohle v antice podařilo, byl považován za filozofa, i když nikdy žádný odborný spis nenapsal.

Tot vše, snad jen ještě přidám poznámku: Život prožitý v jazyce není nikdy totéž co život dýchajícího člověka. V celé této knize se snažím být co nejvíc já a používám slovní figury, kterými se zbavuji těkavých a mlžných slov, teskného hávu i rouhačské ironie: jde o vyznání a přiznání, hledání své nezaměnitelnosti. Věřím paradoxu: čím je autor osobnější, tím je typičtější, i když při tom trnu hanbou. Bojím se jen malicherného pachtění. Přestože vím, že se stejně mohu jen marně přibližovat ke své představě o svém JÁ. Každý text je literatura, proto Marie i já jsme pouze literární postavy. Zděděné instinkty a traumata jsou nesdělitelné. Slova za mnou přicházejí, netuším odkud, musím se jich zbavovat: ukotvit je na papíře. Jsem přesvědčen o tom, že imaginace je sama o sobě hodnotou. Zatímco mozek usiluje jedinou ranou do zrcadla dostat se za skelnou tříšť. *Dolce far niente* neumím.

P.S. Na konci roku 2022 mi řekl Karel Schwarzenberg: „Druhý rok války bývá nejvíce mrtvých, protože armádě chybí zkušenost. Od roku 2023 nic dobrého nečekám.“

A skoro současně ke mně dorazil mail z adresy Milana Kundery, který poslala jeho žena:

Karle drahy, Dekuju za dopisek k Novemu roku, je to u nas hodne zle a bojím se, že ten rok 2023 generalne bude hodne težky pro nas o pro vsechny!! Objímám Te smutne. Obejmi za mne mne neznamou Tvoji zenu. Vase Vera

Bohužel obě tyto předpovědi se vyplnily.

Leden

Covidová meluzína

Už druhý den mám v krku ježky
a vykašlávám obludné sny.
Jestli neexistuje konec budoucnosti,
zaříd', ať jsme s Marií zdraví.
Vzkřísím umučená slova,
která budou hledat kompas,
jako já hledám na zemi svou tvář.

„A našel jsi svou tvář?“ optala se Marie.
Odvětil jsem: „Ano, po létech jsem si ji napsal.“
„A jak to máš s budoucností?“
„Modlím se k cestě, abych neuhnul.“

* * *

Byl mlhavý den, jaké bývají spíš v březnu, kdy zádumčivé vrby mění barvu svých splývajících větví jako vlasy stárnoucích krás, na loukách vystrkují hlavy bílé bledule a krokusy, na kterých se lesknou krůpěje rosy. Nevyzpytatelná příroda mě mátlá lehkověrnými manýry. Půda po právu tvrdě spala. V kuchyni se na pánvi do zlatova opékala kachní prsa, v druhém hrnci se připravovala čekanka a Marie si sedla vzpřímeně naproti mně k jídelnímu stolu, upřela na mě unavené oči po týdenních dvanáctihodinových šichtách na fakultě: Dopoledne zkoušela a odpoledne do osmé večer učila. Byl jsem rád, že máme chvilku klidu, a vřele jsem se na ni usmíval.

Měšťanskou idylu jak z ženského románu z první republiky přerušila Marie s rukama složenýma na hrudi:

„Proč se na mě tak směješ?“ zeptala se s vážnou tváří.
„Protože se na tebe rád dívám,“ odpověděl jsem rozjařeně.
Chvilí mlčela, na tváři se jí neobjevil ani náznak uvolnění:
„Já vím,“ řekla smutně.

„A ty mě nemáš ráda?“ optal jsem se se studem za slovní chudokrevnost.

„Mám, ale jinak!“ pravila pevně.

„Jak jinak?“

„Nevím, jestli jsem schopná se ještě někdy do někoho v životě zamilovat.“

„Chápu, tvůj zemřelý manžel je v tobě stále přítomný. Každý den ho několikrát připomeneš.“

„Nemohu si pomoci, je to tak. A taky vím, že to je pro tebe moc těžké.“

„To se mylíš, spíš ti závidím, že jsi měla tak krásný vztah. Já mám jiné starosti. Tobě je šedesát a mně přes osmdesát.“

„A to je taky můj problém, který mi brání se do tebe zamilovat, i když je mi s tebou dobře!“ pravila vlídně, vstala a objala mě. Pentle tradice si mě pevně omotala, padl jsem do rozpaků. Cítil jsem, jak sentiment parazituje na všem, co se v člověku podobá pravdě. Marie přinesla k jídlu láhev Gigondas, oblíbeného vína jejího otce, kterou jsem hned otevřel. A ještě donesla kolečko ze stříbrné fólie, které srolovala do trubičky a vložila ho do hrdla láhve, aby při nalévání víno nekapalo na ubrus.

Po chvíli jsem dodal: „Taky jsi mi kdysi řekla, že kdybys někoho mladšího zajímavého potkala, tak se rozejdeme!“

„Ale ty s tím nepočítáš,“ řekla vážně.

„Ne, to nemohu říct, ale nepřipouštím si to, jinak bych s tebou nemohl vůbec být.“ Nalil jsem víno do přichystaných bachratých sklenic.

Marie mlčela a já si pomyslel: Musím jí jasně sdělit, že jsem vděčný za každý den, který s ní mohu být, kdy mě opouští sklíčenost.

Marie zdvihla sklenici, políbili jsme se, napili a já místo toho, abych se přiznal, řekl jsem: „Kdybych tě svým stářím obtěžoval, odešel bych sám.“

„A kam bys šel?“ Na to jsem jednoznačně odpovědět neuměl, i když jsem to tužil: Do chladné samoty.

Sněm mých pocitů jsem se pokusil zaznamenat: Oba víme, že tenhle problém do skříně zapomnění nikdy neschováme: má velké rohy a chlupatý ocas. Říkal jsem si: Jen nesmíš nahradit realitu sentimentem a dojímat se uspokojením. Nejsem důstojný ani moudrý filozof, ale zamilovaný stařec. Marii komplikuji život, a přitom se tvářím, že v oblacích honím větu. Slova o lásce se bojím jako hadů. Ale vím, že láska má mezi zdravými lidmi respekt, protože po ní všichni touží, a proto před ní smekají klobouky jejich duše, aniž si to někdy uvědomují.

Taky mě napadlo, že všechny nabídky jsou spojeny s jistou obětí, a právě tato oběť přispívá k dárcovu pocitu štěstí, jenže co když je někdo schopen za život jen jedné oběti? Zygmunt Bauman napsal: Pokud láska žije, balancuje na hranici porážky. A mně se chce dodat: A možná právě v té nejistotě či nemožnosti naplnění je její přitažlivost. Jsem na tom ale lépe než Dante Alighieri, který viděl milovanou Beatrici jen dvakrát v rozmezí devíti let, a přesto ho touha po ní inspirovala ke knize *Vita nuova*, a dokonce z ní udělal průvodkyni v Božské komedii.

* * *

V roce 2022 Rusové ztratili 100 až 150 tisíc vojáků, Ukrajinci 10 až 50 tisíc vojáků. Informace se nedají ověřit.

* * *

Má paměť je permanentně v plamenech: slova hoří v mé hlavě jako slaměné čarodějnice na konci dubna. Natahuje tětivu luku. Myslел jsem si, že už neumím plakat, sny mě ale prozradily, pláču dovnitř: slzy omývají můj mozek. To je důvod, proč se soustředím na početí slov, která ožívují skutky a vylučují zabloudilá slova. Prožívám požehnaný stav. Ale někde vzadu cítím, že nejen po válce, ale i po mně bude všechno jiné. Místo slunce bude kytice, krávy budou modré a lidi černí a shrbení. Violoncello bude hrát *Concerto in b minor* od Antonína Dvořáka hluchým lidem.

Zase nám zkrátíli v rozhlase příspěvky: bojí se, že se lidé nedokážou soustředit na delší čas, než jsou tři či čtyři minuty.

Už si ani nevšimneme, že nejsme, protože nám marketing zkrátí i naše mozky. Zmáhá mě lítost. Hlava se stala věží, nohy kořeny. Sousta nevyslovených slov pronikají do srdce. Babička říkála: „Psaní je poslání, ale přináší věčné utrpení, musíš si odpovědět na otázku, jestli jsi schopný ho celý život snášet a odolávat mu.“ Claudio Magris zase tvrdí: „Ten, kdo píše, přirozeně dobře, přesně neví, co napsal, a snad ani, co chtěl psát. Jde mi o pestrost života, jež nezná logiku toho, co předchází a co následuje.“ Když se člověku psaní daří, postavy ustupují stranou, stávají se pobočníky vnitřních dějů, jsou formovány volným tokem nápadů, které knihou proudí zcela přirozeně jako potok lesním porostem, a tím dosahuje jakoby mimochodem zvláštní záře, která nás každou chvíli oslňuje nebo zraňuje.

Psavce je ten, kdo ví, že láska ke slovům i k ženám je hazard, který ale v člověku utkví až do smrti. A k tomuto přesvědčení mu pomáhají věty: zlaté misky, do nichž se nesmí nalít žbrunda a patoky.

Autor je jak kuře, které, když dosáhne jisté velikosti a síly, proklove se z vajíčka, které pro všechny, kdo hledají sami sebe, představuje krunýř z převzatých myšlenek, slov, barev a tónů, z nichž se musí tvůrce vymanit, aby se osvobodil. Musí si kvůli tomu vystavět na hlavě komín, aby z něj samovolně vycházela veškerá nepřiznávaná divnost, nezkrotnost i touha, která se pak zapisuje do oblak. Když se mu to podaří, v hlavě mu pěje loutna a on může věty opisovat z mraků. To předpokládá, aby vášeň po sebepoznání byla razantnější než vůle po úspěchu, který vždy tvůrce tlačí k pohodlným zkratkám. Teprve pak najde sám sebe, zažije na chvíli pocit štěstí, zahlédne sluneční jeskyni, za což platí tím, že jeho obraz ve společnosti se mu podobá čím dál tím méně. Smrt je pro něho vykoupení.

Tato kniha je pro mě žádost o odklad. Vykoupení si zatím nezasloužím. Ale již vím, že velká láska je složena z mnoha malých štěstí, kterých si člověk všímá, až když je starý a bolí ho nohy.

Perspektiva se upíná bláhově k Marii. Marie ještě netuší, že všechno, co má svou cenu, jako je tvorba, má i svou stinnou stránku a ta se musí přijmout. Kdo to nedokáže, stagnuje, je

mrtvý za živa. Chová se jak dítě, které, když čurá na ulici, zavře oči a myslí si, že ho nikdo nevidí. V každém tvůrčím gestu je i zárodek nicoty. Cena tvorby je vždy vyjádřena nějakou negací duše. Einsteinův génius způsobil Hirošimu: Nemohl se pýřit.

* * *

Spojené státy připravují pro Ukrajinu balíček vojenské pomoci ve výši 2,2 miliardy dolarů, který by měl poprvé zahrnovat rakety s delším doletem a další munici a zbraně, zprávu zveřejnila agentura Reuters. Nepochota spojenců dodat Ukrajině stíhačky F-16 a rakety dlouhého doletu ATACMS zabrání Kyjevu zahájit velkou ofenzivu a osvobodit ukrajinské území.

* * *

Člověk i ve stáří potřebuje k plnému životu zdraví, práci a lásku. Donedávna jsem netušil, že to platí až do smrti. Svět se v mých očích nezměnil, změnil jsem se já. Kdybych nepotkal Marii, neměl bych již důvod být zdravý, nechodil bych tolik, nedával bych si pozor na to, kolik vypiju alkoholu, a ani bych asi neměl chuť tolik pracovat: otupila by se moje zvědavost a tvář by mi zahořkla. Moje slova by neměla ostré hrany a věty by nepluly: na ploutvích bych měl mozoly. Rád ležím pod lampou a šeptám Marii svá trápení a tužby. Funguje jako mikrofon mých budoucích knih. Nakloní hlavu plnou delších tmavých vlasů, kterými již prokvétá stříbro, zúží hnědozelené oči a rty do přísných rovnoběžek, ve tvářích se jí udělají důlky a já podle toho poznám, jestli nohama stojím na správné cestě. Když zvedne hlavu, jsem ve střehu: něco neštymuje. Žena je studna, z níž jsou i ve dne vidět hvězdy, které mi svítí na cestu. Sám si připadám jak sádrový trpaslík, který mluví ke kapradí. Patřím k těm, kdo svou vášeň pěstují, jako jiní chovají kanárky.

Psaní jsem si na svém okolí vyvzdoroval, všichni, kromě babičky, se mi smáli. Šklebili se mé pošetilosti. Ukazovali v pánském pokoji na stěny plné knih a říkali: Myslíš, že lidi potřebují další? Že budeš lepší než jejich autoři? Asi jsem

byl tvrdý bojovník nejen s okolím, ale i sám se sebou: bušil jsem mozkiem do lebky. Už tehdy jsem tušil, že nejde o to, být lepší, ale být svůj, což bolí. Věděl jsem, že nikdy nesmím problematizovat rozdíl mezi tím, co jsem, a tím, čím bych chtěl být. V této propasti skončí ti, co selhali. Babička říkala: „Každý strom je originál, jen lidi chtějí být stejní, této pohodlné skluzavce se vyhni.“ Svého syna jsem svou prací odnaučil číst. Alespoň to tvrdí. Na mé psaní se zlobil, žárlil na psací stroj a spustil bandurskou i na tužku. Málo jsem se mu věnoval. Rozhodl se, že za každou cenu bude jiný. Je kameraman. Ale není se čemu divit, mou činností byl zaskočen, nikdo z příbuzných neměl žádné umělecké sklony, pokud nepočítám prý údajného genetického příbuzného Benjamina Franklina. Ten patří mezi autory americké ústavy. Jeden čas vydával časopis Pennsylvania Gazette a od roku 1732 pod pseudonymem Richard Saunders almanach Poor Richard's Almanack, který v Čechách překládal Josef Jungmann pod názvem Chudý Richard aneb Cesta k blahobytu. Škoda že jsem nemohl být u toho. Nepožádal mě o to. Nebyl jsem na světě. Začínám znova. A syn vyměnil jen slova za obrazy. Před každým slovem se modlím jak opisovač tóry a jen málokdy se na ně zuřivě vrhám jako lvice na maso. A učiním-li tak, pocítím i ve vlasech strach: slov se bojím. Chodím kolem nich po špičkách. A takhle pošetile se chovám v době, kdy média všechna slova rozmělnila v mediálním mlýnku na šedou strusku, která nám jako mlha brání, abychom zahlédli skutečnost. Nejspíš právě tato sémantická krize je ta, která je ze všech krizí, tedy z té politické, ekonomické, klimatické a tak dále, ta nejhorší, protože nám znemožňuje většině lidí vysvětlit, co se kolem nás děje: zabraňuje nám se účinně bránit. Ale co si s tím počít ve virtuálním světě, kde je něco ani ne skutečné, ani ne možné? Obecný návod neexistuje. Zvlášť když za okny duje vítr strachu z války. Zbývá jen báseň a lázeň přesných slov.

* * *

Při letecké nehodě vrtulníku Airbus Helicopters H225 státní záchranné služby Ukrajiny ve městě Brovary v Kyjev-

ské oblasti zahynul ukrajinský ministr vnitra Denys Monastyrskij a dalších třináct osob. Dalších dvacet devět utrpělo zranění. Evropský židovský kongres vyjádřil šok a znepokojení nad výroky ruského ministra zahraničí Lavrova, kterými přirovnal podporu vlád demokratických západních zemí Ukrajině k holokaustu, a vyzval jej, aby je stáhl a omluvil se za ně.

* * *

Patřím ještě ke generacím písmáků, kteří žili v době, kdy toužili po tom, aby lidé jejich jméno znali, kupovali si jejich knihy, ale kteří zároveň úpěnlivě lpěli na tom, aby jejich obličej měl svobodu, aby zůstal v anonymitě, aby z jejich tváře nebyla věc veřejná. Aby mohli mlčet, culit se, smát, šklebit se, kabonit a hořekovat, kdy chtějí, a ne kdy jim to přikazuje role, kterou si sami nevybrali, kterou jim přisoudila společnost, protože po takové postavě na jevišti dějin momentálně touží. Asi proto napsal Milan Kundera Chválu bezvýznamnosti. Nedlouho před smrtí chtěl svým čtenářům sdělit, že s rolí, která mu byla v globální společnosti přidělena, nebyl spokojen. Teprve když vypověděl, co ho nejvíce dusilo, mohl v klidu a pokoji zemřít. Jako se Montaigne v 16. století bránil dát svou duši Bohu, Kundera se ve 20. století vzpěchoval poskytnout své ego společnosti. Toužil jen ponoukat lidi k myšlení.

To byl i jeden z důvodů, proč jsem na počátku devadesátých let odmítl, aby o mně natočila televize pořad GEN, Galerie elity národa. Na kamarádech, hercích, jsem viděl, jak je veřejně známá tvář mění: stále se kontrolují a místo, aby byli sami sebou, snaží se, byť třeba nevědomky, vypadat tak, jak si to které prostředí přeje, jak by ho rádo vidělo obecnstvo i mimo jeviště. Měl jsem strach, že bych pak mohl i takhle psát. Že bych se víc staral o ty, pro které píšu, než o sebe, tedy o to, co píšu, co trápí mě. Báł jsem se, aby se ze mě nevypařila anonymita bájně inspirace, žentour mystického rituálu, kouzlo tajemného příchodu otevíracích slov, která se dokážou dotknout vzdálené intimity.

Během dalších patnácti let se situace změnila: tváře veřejných intelektuálů se staly základním artiklem i při prodeji knih. GEN jsem po letech natočil s režisérem Petrem

Zelenkou, kterého naštěstí zajímalo víc, jak myslím, než jak žiju. Svým přístupem mě uchvátil. Předvedl mi, že svoboda tváře, je-li spojena přímočaře s myšlenkou, nemusí z obličejů učinit levné zboží: může být i morálním majákem.

V tyto dny začal režisér Viktor Polesný připravovat scénář pětapadesátiminutového dokumentu o mých knihách a o mně. Strach z toho, že moje tvář ztratí svobodu, mě opět zachvátil, i když na druhou stranu mi zájem o mou práci lichotil. Mým nakladatelům se to líbilo. Mně ne. Dobrý autor musí vždy porušovat společenská očekávání a nejsem si jistý, zda o tom přesvědčím televizní diváky. V noci se mi zdálo, že vstupuji do bílé díry, která funguje opačně než černé díry v centrech galaxií: ty požerou všechnu hmotu, ale ven z ní podle obecné teorie relativity nemůže proudit žádná hmota ani informace k vnějšímu pozorovateli. Vstoupí-li však člověk do bílé díry, nemůže už taky ven, ale ven naopak proudí o člověčí hmotě všechno, i to, co nechce, co by si rád uchoval jako své tajemství či co si o něm myslí jiní. Člověk se, pokud do bílé díry vkročí, nemůže nijak bránit. Na jednání o smlouvě s producentem jsem šel s představou, že za tento typ nového, byť lesklého vězení mně musí alespoň pořádně zaplatit. Bohužel Česká televize nemá moc peněz. Život mi opět připomněl, že člověk nemůže dohnat jen štěstí: vždy je zájem i o jeho svobodu.

„Nechápu tě,“ řekla Marie. „Stejně všechno na sebe prozradíš v této knize.“ Mýlí se, ale nedokážu jí popsat tu malou šterbinu, která funguje jako černá díra ve mně. Skutečné tajemství se bojí slov. Podle toho se pozná. V tom je asi ukryta i služba budoucího crescenda dorozumění s Marií. I možný další vzestup vlastního já. Nebezpečná jsou jen slova: „Nevěřím ti!“

* * *

Evropský parlament schválil poměrem hlasů 472 ku 19 (při 33 absencích) usnesení vyzývající k vytvoření, v součinnosti s VS OSN, zvláštního tribunálu určeného k posouzení viny Ruska a čelných politických představitelů tam vládnoucího režimu, v otázce zločinu proti míru, v souvislosti s ruským útokem proti Ukrajině.

Jiří Kolář byl skála s kravatou: pevný, tvrdý, jasný, zemitý a zároveň vždy úhledně upravený, s puky na kalhotách. Vedle něho by měla stát cedule jako vedle staré lípy: Národní památka. Jeho tiché a hrdé charisma přitahovalo pozornost několika generací, a pokud měl peníze, podporoval básníky i výtvarníky, a to po celý život: i mně za proměnu Mladé fronty na DNES a založení Týdne daroval zvětšený dřevěný kavárenský držák na noviny, který nechal vyrobit a polepil ho jako artefakt.

Zvláště knihy Očitý svědek z roku 1949 a Mistr Sun z roku 1957 šly v naší generaci z ruky do ruky, či spíš z hlavy do hlavy. Koncem padesátých let, kdy jsem Koláře objevil, jsem se zároveň dověděl, že přestal psát: „Není třeba mluvit, aby člověk řekl své.“ V době, kdy jsem začal urputně odkrývat tajemství dobře seřazených slov, aby promluvila jinou řečí, on jazyk opustil, ač s jinou řečí uměl nezapomenutelně pracovat jako kovář s kladivem na kovadlině. Osobně jsem ho poznal později, teprve v exilu, bydlel v Paříži, když měl výstavu v Bruselu, někdy v polovině osmdesátých let. Sblížili jsme se a vedli spolu dlouhé rozhovory. Když jsem se ho optal, kde se v něm, v truhlářském učni, vzala potřeba psát, být básníkem, pravil: „Snad v krvi, tam, kde se rodí vnitřní ruměnc. Ale určitě také kdesi mimo nás.“ A když jsem pokračoval: „Proč jste ten vnitřní ruměnc ztratil?“, pravil: „S výjimkou několika děl, jako je Joyceův Ulysses, jsem cítil nedůvěru ke stavbě knih vůbec. Když mě posedla nedůvěra i ke stavbě básně a rozpadl se mi verš, hledal jsem poezii jinde, stranou slova, psaného slova.“

Nezapomenutelná byla jeho dikce: nikdy, ani když hovořil o poezii, slova necelebroval, neměnil intonaci, nerozšiřovaly se mu zorničky v očích, snad jen o něco víc kouřil: zahaloval je dýmem. Nikdy jsem z něj neměl pocit, že má potřebu dát něčím najevo, že umí něco jiného než ostatní. Možná že právě v tom, že si zachoval pohled na svět truhlářského učně, spočívala originalita jeho charismatu. Byl neobyčejně manuálně zručný a možná, že i ta potřeba uplatnit ruce v umění ho přivedla ke koláži. Jednou mi řekl: „Když jsem přišel z basy v triapadesátém, potkal jsem na Národní třídě

Jaroslava Seiferta. Jakmile mě uviděl, řekl: „Co slovo, to lež, co čin, to násilí, a ty jsi prý přestal psát! Teď máme psát, teď jsme povinni psát...“ A já mu povídal: „Ale nemusel jsi psát kaligramy.“ A on na to: „A co teď děláš?“ A já mu povídám: „Přemýšlím o předmětných básních a přemýšlím také o oblázkových básních.“ A on na to: „Víš, kolik každý oblázek dostal ran a kopanců, než se stal oblázkem? Víš, kolik nárazů má za sebou, než se na něj můžeme podívat jako na zázrak?“

Takhle uměl Seifert myslet! Pak jsme se rozešli. On šel asi do vinárny a já musel domů. Vzpomínám na to, abych vám přiblížil, z čeho jsem vycházel... Všimněte si třeba starých bankovek, jak jsou umazané, kolik lidí se jich dotklo, kolik otisků na sobě mají... Každá bankovka má osud a sama běhá. To je jediná věc, která bez vašeho zásahu oběhne mnoho lidí, a každý z nich se na ni podepíše. Proto mě staré bankovky tak zajímají. Proto jsem například udělal dvoumetrové koláže Archy neúmluvy.

Ke kolážím dovedla Jiřího Koláře fantazie a šikovné ruce. A možná i jeho přítel, malíř Kamil Lhoták. Místo tužky vzal do ruky žiletku, protože potřeboval ustříhnout osmimilimetrový proužek: kvůli rozměru reprodukcí, které mají 448 milimetrů, jich bylo 56. Sám říkával: „Nezapomeňte, že já jsem člověk, který přijímá věci, tak jak jsou, nepřemýšlím nad nimi... ztracených iluzí máme každý v sobě dost. Moje generace a vaše taky. Když někomu umře holka, tak má v sobě taky díru... My všichni jsme plní děr a vyskládání z cizích slov.“

Takový byl Jiří Kolář, Mistr SUN: Je to Mravní zákon/ který vede básníka k tomu/ aby byl spojen se svým lidem/ stál při něm v životě i smrti/ a neustupoval v žádném nebezpečství// Jsou to nebesa/ která představují ducha času i doby//

Mé psaní je nejspíš hlavně o snaze zacelit ty díry v nás, o kterých hovořil Jiří Kolář. Jen se bojím, abych nepracoval jen s lučavkou rozpouštějící těžko uchopitelná vzácná slova, která se vsají do mraků, místo abych jejich krví zacelil rány v nás. Abych zahlédl, co všechno v sobě nosím, co neodnesl čas. Věci se nedotýkají duše, ale naše představy se dotýkají věcí.

* * *

Spolková vláda Německa oficiálně oznámila, že uděluje souhlas s dodávkami tanků německého původu Leopard 2 z třetích zemí Ukrajiny a že Německo z vlastních zásob věnuje 14 kusů verze Leopard 2A6. Předpokládá se odeslání celkem okolo 70 kusů v různých verzích.

* * *

Otázku, proč dělám rozhovory, dostávám na besedách čím dál častěji. Nebo se mi to jen zdá, protože čím jsem starší, přistihuji se, že nad otázkami přemýšlím bedlivěji.

Donedávna jsem na takový dotaz odpovídal dvěma slovy: Ze zbabělosti. Věděl jsem, že takovým přiznáním lidi zaujmou, že se zasmějí a budou pozorněji poslouchat. A nebyla to lež: Doopravdy za takovým rozhodnutím od jisté doby byla zbabělost či neodvaha psát prózu, protože jsem věděl, že bych tím neuživil ani sebe, natož rodinu. Už tak má situace v exilu byla na pováženou: snad kromě tří let, kdy jsem psal rozhlasové hry a spolupracoval hlavně se Svobodnou Evropou a Deutschlandfunkem, jsem vydělal víc než moje žena. Byla architektka a snášela tuto situaci, řečeno kulantně, kormutlivě. Psaní jsem se ale nechtěl, či dokonce nemohl zřici, neuměl jsem to.

Pravda taky je, že s psaním rozhovorů jsem začal už někdy kolem desátého či dvanáctého roku, když jsem zpovídal na pastvě pana Ringese, bývalého zaměstnance Jaroslava Šaldy z nakladatelství Melantrich. Byl knihomol: na půdě měl snad celou produkci Melantrichu spolu se stohy dalších knih a časopisů z Aventina, od Leichterá, Borového, Topiče a tak dále. Celý prostor se zkosenou střechou s jedním vikýřovým oknem, kde se sušil voňavý lipový květ, řepíček a zeměžluč, byl od podlahy, místy až ke stropu, plný knih v několika řadách a uprostřed byl starý rozviklaný manšestrový ušák, jehož jednu nohu jsem musel vždy podložit knihou. Původně jsem tam chodil hlavně kvůli Rychlým šípům a rodokapsům, ale mezitím jsem si, spíš náhodou, přečetl Na západní frontě klid od Ericha Marii Remarqua a narazil i na Nezvala, Holana a Seifertovo Počítadlo lásky: Tvůj prs je jako jablko z Austrálie/ Tvé prsy jsou jako 2 jablka z Austrálie/ jak mám rád toto

počítadlo lásky. Bylo v knize Na vlnách TSF podle Telegraphie Sans Fill. Dodnes si pamatuji verš: Vlny se vlní a vlní/ a na pobřeží zhynou. Ač jsme všechny tyto knihy měli doma, kouzelnou moc slova jsem pochopil až na sluncem vytopené půdě pana Ringese, kde mi po obličeji tekla pot jako v sauně, okno se nedalo otevřít. Tam mi došlo, že slova mají magii a že mohou fungovat jako šamanovo zaklínadlo. Tento čarodějný špýchar české literatury první republiky, který mi občas vůní připomenou starobylé antikvariáty, rozhodl spolu s babičkou o mém životě: přehodil výhybku v mé hlavě, osvobodil slova z vrozeného pouta příčinné souslednosti. Tehdy jsem začal tušit a později jsem pochopil, že jen poezie a esejistika dokážou pojmenovat to, co ještě nemá jméno, co neexistuje. A právě tato vůle k artikulaci neznámého, ta vyšší část naší duše, je věčnou výzvou ke všem vyšším literárním výkonům, které dokážou překročit hranice jazyka.

V době, kdy jsem se s panem Ringesem seznámil, už z původního Melantrichu nic nezbylo, bylo z něj vydavatelství Národní socialistické strany. Na pana Ringese ale nikdy nezapomenu: Byl vysoký, štíhlý, na hlavě měl golfovou čepici s průsvitným zeleným kšiltem, nosil zlaté kulaté brýle jako James Joyce, krátké khaki kalhoty jako Marlon Brando, když hrál britského koloniálního důstojníka, a pohyboval se jako Jacques Tati. Jen místo jezdeckého bičíku měl v ruce lískový prut, kterým popoháněl kozy. O nakladatelství, které už neexistovalo, vyprávěl s takovým zaujetím, vášní a přesvědčivostí, že něco z té sverepé zaujatosti přešlo i do mě a já se rozhodl jeho vyprávění každé odpoledne zapsat do školních sešitů, které byly často popsané jen do půlky. Stačilo sešit převrátit vzhůru nohama a mohl jsem psát na čisté papíry svou první knihu.

Možná již tehdy jsem poprvé poodhalil tajemství dobrého interview: Zpovídající se musí při přepisování pokusit zdůraznit specifická slova i syntax, nebát se některá charakterotvorná slova k výpovědi přidat, aby se jejich pomocí zvýraznily kontury tázané osobnosti v její zapamatovatelné originalitě.

Ale čert ví, jestli je tohle pravda, nebo do jaké míry je tato má vzpomínka složená z mé vlastní vyfabulované představy o sobě a ze střípků mé paměti a z toho, co mi vyprávěla

babička, která této mé zálibě jako jediná fandila (ostatní si mysleli, že bych měl o prázdninách s klukama lítat, hlavně se hýbat a nasedět u knih a něco psát), nebo z toho, co jsem slyšel od rodičů či kamarádů z Luk pod Medníkem, kteří se mi kvůli tomu smáli. Všechno mohlo být i úplně jinak: Třeba jsem vyprávění pana Ringese zapisoval proto, abych měl důvod mu text předčítat a on mě za to pouštěl na půdu. Nebo mě žvanění s kluky nudilo a raději jsem poslouchal vzpomínky na odsunutý svět, protože barevný a pro mě veselý svět malých obchodů, laskavých mašíblů a čvančarů jako prodavačů, šikovných a umouněných řemeslníků končil: i dědečkovi zabrali továrničku na lodičky a brzy tam bylo družstvo invalidů, v němž lidé, kteří nemohli chodit, byli hluší či němí, rozebírali naslouchátka z dovozu, z jejichž součástí StB vyráběla odposlouchávací zařízení. Kdo ví, jak to doopravdy se mnou bylo. Ta naslouchadla vyráběl v USA strýc mé ženy.

První skutečný rozhovor pro časopis Mladý svět, z kterého měla být opravdová kniha, jsem vedl v půli šedesátých let s malířem Janem Zrzavým. O jeho dílo jsem se zřejmě taky zajímal proto, že jsem ho znal od útlého mládí z Luk pod Medníkem, kde můj dědeček s ním a s malířem Antonínem Pelcem, který tam dostal stavení po von Neurathovi, říšském protektorovi v Čechách a na Moravě, co ho jistě někomu ukradl, hrával karty. Já jsem se tam pod jejich hracím stolem na verandě mazlil s kočkou či se psem, to už si přesně nepamatuji. Stejně jako si později nepamatoval Jan Zrzavý, že jsem já to škrvně, které je otravovalo při mariáši. A protože Jan Zrzavý v době brutálního diktátu socialistického realismu byl stejně jako třeba jeho kamarád Bohumil Kubišta či Josef Čapek odsunut do zapomnění, oslovil jsem ho a on mne po překonání počáteční nedůvěry vůči mně, vždy podle momentální nálady, přijímal buď nevrle, nebo s jistou, mírně nerudnou zvědavostí. Teprve když jsem se jednou osmělil mu sdělit, že jsem to škrvně, co ho otravovalo při mariáši, se usmál a na chvíli roztál: ze sošné strojenosti a nepohyblivosti se proměnil v pohádkového dědečka s červeným kulichem, přivřenýma očima a bílým vousem. Asi po dvou či třech setkáních, z jednoho existují fotografie Pavla Váchy, které mi dal těsně před svou covidovou smrtí, jsem za ním zajel do Okrouhlice, kde měl

byť nad místní poštou. Chlubil se interiérem, který byl celý vybaven nábytkem z devatenáctého století, a prvním realistickým obrazem jejich stavení, věnovaným mamince, když začal malovat. Některé předměty pocházely z pozůstalosti Julia Zeyera, kterého Jan Zrzavý vášnivě obdivoval či snad i miloval. Když jsem vešel do jeho pokoje, vchod byl přímo z chodby: na velkém stole s bílým ubrusem bylo prostřeno pro dvě osoby, nad ním se houpala stahovací lampa s kladkou a jednou žárovkou. Uprostřed stála láhev červeného vína Bikavér a dvě starobylé broušené sklenice z rubínového křišťálu. Na malém holandském talířku s modrým větrným mlýnem ležela vývrtka s dřevěnou rukojetí. Po rozpačitém uvítání mě Jan Zrzavý vyzval, abych láhev otevřel. Když jsem mu víno naléval, ukáplo kvůli mé nervozitě na bílý ubrus, na němž se pozvolna vsáкло do všech stran: učinilo tečku za prací na mé první knize. Jan Zrzavý zbrunátněl, vstal ze židle, holí mi začal bušit nejprve do ramene a pak do zad a vyhnal mě z bytu. Torzo rozhovoru vyšlo v Mladém světě.

První skutečně úspěšný knižní rozhovor (nepočítám-li rozhovor s Miloslavem Šimkem, který provázел knihu Návštěvní dny Šimka a Grossmanna) jsem sepsal až v exilu s filozofem Václavem Bělohradským.

Přesnější odpověď na otázku, proč dělám rozhovory, by asi proto byla: Ze zvědavosti na odsunutý čas a zapovězená jména. Ta zbabělost mě dohnala až později. Ale, jak vidíte, realistická rekonstrukce reality je stejně namáhavá jako snaha proniknout skutečností k ještě skutečnější skutečnosti pomocí překročení hranic slov. A to jsem dlouho neznal slova Martina Heideggera: Tázání je zbožnost myšlení, natož Terezu Matějčkovou, která připomíná, že důležité je „být v otázce“.

* * *

Ruské útoky za použití dronů a střel s plochou dráhou letu na ukrajinské civilní cíle zabily nejméně 11 civilistů. Podle prohlášení generála Valerije Zalužného se ukrajinským obráncům podařilo sestřelit 47 z 55 střel, včetně nejméně jedné typu Kinžal. Při ruském ostřelování nemocnice v Chersonu zahynuli nejméně tři a v ostřelovaném Charkově jeden civilista.

Trvalo to dlouho, pozvolna jsem se rozpadal a ani jsem to neregistroval. Byl to záludný proces. Stačilo potkat na ulici Marii a můj mozek zbystril. Připomenul jsem si, že psaní je vzpoura proti ustrnutí v sobě, pokus dotknout se slovy hlubší polohy myšlení. Když jsem se podíval v zrcadle do vlastních očí, měl jsem zoufalý dojem, že v nich vidím jen sedlinu své identity, trosky mého já. Došlo mi, že k opětovnému sestavení sama sebe budu muset vynaložit značnou vůli a úsilí. Teprve po roce a půl jsme se domluvili: Doma o mém vztahu žena věděla: po osmdesátce už si člověk nemůže dovolit lhát, nezbyvá mu na lež čas. Marie přestaví byt, abychom tam měli oba pracovny i ložnice. Skládačka s mým jménem začíná mít názvuky mého nového já. Asi je to pokus o uskutečnění mého posledního činu, na nějž nevznáším nějaký výlučný nárok, ale naopak na jeho jinakosti se pokusím o částečnou proměnu svých očí. Filozof by asi řekl: Je to pokus „sich zum Sein entäussern“.

Zase si uvědomuji, že člověk nemá oči jen na to, aby viděl, co se kolem děje, ale i proto, aby si připomenul, že existuje také odvrácená strana: Právě o ni zvoní pravá věta.

Jsem starý, bělovlasý, svraštělý a pomalovaný vráskami. Stáří nepociťuji jen jako nemilosrdné zrcadlo, ale důrazně mi to připomíná i ochablejší motorika a šmátravá paměť, především jmen. Čím dál častěji cítím, že se do skladby současné společnosti nehodím, nezapadám do požadovaného obrazu, působím v ní cize i neochotou něco předstírat. Už nemám čas se zdržovat přetvářkou: má slova musí mít přesnou násuvnou mušku. Jsem tu jako cizí element, který ruší, vadí a překáží. Moc si pamatuji. Cítím distanci, za kterou může zažitý širší kontext, z něhož mají někteří husí kůže, protože milují svůj malý vyhrátý pelíšek. Jsem pro mladší něco jako brontosaurus, který tu zbyl z období svrchní jury z doby před 150 miliony let. Ale nemám jinou možnost: mé prsty se jen snaží opisovat mou duši: učí člověka zaznamenat její tajný

jazyk, psát i proti sobě. Jazyk je pojivo zkušeností. Prostředek, jak docíťovat a vcíťovat se pod povrch duší: své i cizích. Jen když si nic nenamlouváme, jsme svobodní. Svoboda je odvaha být sám sebou a schopnost brát prohru jako šanci k dalším pokusům.

V médiích převládají často pojmy-nálepky, které charakterizují věci jen z jednoho hlediska. Jenže snahou zvědavých a zvědavých je vidět věci ze všech stran: spolykat očima celé situace. Mnohopohledovost se mění ve filmovou prolínačku, v níž se realita střídá s metaforou a podloudně podstrkovánými falešnými obrazy. Za mého mládí fabule ze slov rodila obraz. V době, kdy slova ustoupila všudypřítomným obrazům, ovládly prostor rychle se měnící rozvášněné emoce, které se chovají jak nálety hladových kobylek. Kořist odobou a zmizí jak pára nad ranní řekou. Nezbyvá mi nic jiného než psát: než zasadit vlastní zkušenost do co nejširšího kontextu, blížit se k prapodstatě, aby jednou další curiosus pochopil, proč jsme chybovali. Na víc již nemám sílu ani schopnosti, jen občas se mohou na chvíli vznítit má slova. Mohou za to má vlastní selhání, která obnaží mou slabost, abych příště věděl, čemu se vyhnout, co nesmím opakovat. Co jsem.

* * *

Městský soud v Moskvě potvrdil rozpuštění Moskevské Helsinské skupiny, lidskoprávní organizace zaměřené na monitorování dodržování Helsinských dohod, založené roku 1976. Odůvodnil to jejím údajným „působením mimo region“.

* * *

V noci na mě blížící se druhé kolo prezidentských voleb natahovalo krk a strkalo ho i do mých snů, hašteřilo se tam s Marií. S chutí jsem se probudil do zasněžené Prahy, na níž pluly kostely a Hrad jak lodě na moři a vítr jimi v mé hlavě houpal. Místo šplouchání vody mi pod nohama příjemně krupal sníh. Zima měla zpoždění. Počasí i politika se vylily z břehů, na které jsme byli zvyklí, křesťané by možná řekli

Bůh má Alzheimer. Čas jde sice numericky dopředu, ale ve skutečnosti se divně kroutí a ohýbá. Osobní budíky nejsou synchronizované se světovým časem. To, co čím dál častěji vidíme, už tu dávno bylo, a my jsme zmatení. Ráno se často ptám: Jsem tohle skutečně já, nebo mě jiní vidí jinak, stejně jako já vidím věci jinak? Člověk asi nikdy není tím, kým si myslí, že je.

V hlavě mi zní Klavírní trio g moll Bedřicha Smetany, které napsal po smrti své dcery: i tam se čas kroutí a bolest ve zběsilém rytmu střídá radost s urputností tygřice, která chrání svá mláďata. Jen já se neumím ubránit, proto se ze všeho snažím alespoň vypsát. Místo vzdoru cítím kolem sebe čím dál víc sebeobelhávání a zase, jako tolikrát v životě, ztrácím víru v to, že jsme racionální bytosti. Opouštíme kritické myšlení, vyměnili jsme je za prastaré myšlení magické, které zatemňuje mozek. Jsme spíše racionalizujícími reaktory. Nereagujeme jako zdraví jedinci, ale jako nějaká masa, lidé odešli do říše duchů. Ivan Wernisch křičí: Ptám se, kam letí nebe/ proč letí právě tam/proč letí právě tudy//

* * *

Prvotní psaní pro mě začíná odzátkováním mozku, abych mohl překvapovat sám sebe: rezignací na rozum. Když se to člověku podaří, stane se na chvíli dítětem a začne na sebe vršit nejružnější obrazy, které vnímá či které se mu mihají v mozku. Po chvíli se v něm začnou vzájemně svazovat a žádná fabule mu nebrání v proudu vědomí: přestane se bát vlastních stínů. Ty obrazy navzájem okamžitě na sebe navazují a vytvářejí složitě, a hlavně nečekaně metaforické ornamenty. První věta je jen odrazovým můstkem, rozbuškou pro automatické gejzíry fantazie a obraznosti. Teprve v takovéto skrumáži hledám pojivo, které mi naznačí konečný tvar: smysl. Tenhle proces je při psaní nejzábavnější, protože je dobrodružný a autor věří, že může přitáhnout i zvědavé čtenáře.

Taky by se dalo říci, že psaní je výstup na štafle v bláhovém domnění, že člověk uvidí lépe sám do sebe. Problém, zvláště v mém věku, tkví v tom, že po více než šedesátiletém psaní každý text vzniklý s odzátkovaným mozkiem na imaginární

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Počkejte s mým pohřbem .
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.